

*До спеціалізованої вченої ради ДФ 26.055.066
Державного торговельно-економічного університету,
02156, м. Київ, вул. Кіото, 19*

ВІДГУК

офіційного опонента

**на дисертаційну роботу Сірової Тетяни Юріївни
на тему «Науково-технічне співробітництво України з ЄС в умовах
глобалізації», що представлена на здобуття наукового ступеня доктора
філософії за спеціальністю 292 Міжнародні економічні відносини,
галузі знань 29 Міжнародні відносини**

**Актуальність теми дисертаційної роботи, її зв'язок з науковими програмами,
темами науково-дослідних робіт**

Одним із найбільш суперечливих, нелінійних та складних феноменів, що сьогодні призводить до перманентної трансформації світу та світогосподарської системи, визначає її архітектуру, детермінує особливості зміни моделей взаємодії та розвитку всіх, без виключення, країн, їх секторів економіки та суб'єктів господарювання, створює як нові можливості, так і нові виклики та загрози, є глобалізація.

Глобалізація із властивим їй еволюційно-прогресивним, та, разом із тим, конфліктогенним потенціалом обумовлює ряд суперечливих ефектів (з одного боку, спостерігається підвищення рівня взаємозалежності, конвергенції, розвиток співробітництва між світовими акторами, а з іншого – ескалація конкуренції, поглиблення асиметричності та диспропорційності розвитку світогосподарської системи), що вносять корективи у стратегії забезпечення соціально-економічного розвитку та конкурентоспроможності країн та їх суб'єктів господарювання.

На сучасному етапі розвитку глобалізаційних процесів стає очевидним, що найбільшу ефективність демонструють стратегії конкурентної взаємодії, що дозволяють покращити позиції в глобальній конкурентній ієрархії, підвищити рівень конкурентоспроможності на геоекономічній та геополітичній арені, забезпечити національні інтереси на основі селективного підходу до визначення суб'єктів міжнародної співпраці та конкуренції.

В умовах зростання значення та ролі науково-технічного прогресу, знань, інновацій як детермінантів соціально-економічного розвитку, конкурентоспроможності країн та їх суб'єктів господарювання, беручи до уваги ресурсоемність інноваційних перетворень, обмеженість ресурсів, найбільш ефективною стратегією подолання інноваційного та технологічного розривів в умовах глобалізації для більшості країн, особливо країн, що розвиваються, що максимально повно відповідає концепту конкурентної взаємодії, є розвиток та підвищення ефективності такої форми міжнародних економічних відносин, як міжнародне науково-технічне співробітництво. Зазначену форму міжнародних економічних відносин як стратегію подолання технологічних та інноваційних розривів, а отже забезпечення конкурентоспроможності та соціально-економічного розвитку, сьогодні активно використовують та розвивають різні країни світу, про що об'єктивно свідчать такі процеси та тенденції: інтернаціоналізація науки, глобальний розвиток форм мережевої наукової співпраці, активне використання цифрових технологій для обміну, акумуляції та дифузії нових знань, технологій тощо.

Україна не стоїть осторонь цих процесів, активно долучається до міжнародного науково-технічного співробітництва. Разом із тим, враховуючи, що головним та незмінним пріоритетом зовнішньої політики України є інтеграція до ЄС, 23 червня 2022 року було ухвалено рішення про надання Україні статусу кандидата на членство в ЄС, на сучасному етапі розвитку країни особливо гостро стоїть питання не стільки подальшого розвитку та підвищення ефективності науково-технічного співробітництва в цілому, скільки розвитку та підвищення ефективності науково-технічного співробітництва саме з ЄС.

Таким чином, на сучасному етапі розвитку міжнародних економічних відносин України розробка теоретико-методичних засад та практичних рекомендацій щодо розвитку науково-технічного співробітництва України з ЄС в умовах глобалізації є важливим та актуальним науковим завданням, становить значний науковий та практичний інтерес. У зв'язку з цим та на підставі ознайомлення із метою, завданнями та результатами дослідження здобувача, можна констатувати, що тема дисертаційної роботи Сірової Тетяни Юріївни є актуальною, автор у своїй роботі пропонує розв'язання комплексної проблеми в сфері міжнародних економічних відносин, отримані результати мають наукову новизну, теоретичну та практичну цінність.

Актуальність теми дисертаційної роботи Сірової Тетяни Юріївни підтверджується також її зв'язком із планом науково-дослідних робіт кафедри світової економіки Державного торговельно-економічного університету. Тема дисертаційної роботи Сірової Тетяни Юріївни пов'язана із такими темами плану науково-дослідних робіт Державного торговельно-економічного університету:

«Геопросторова диверсифікація зовнішньої торгівлі України» (номер державної реєстрації 0120U104719), в межах якої автором досліджено основні ризики деіндустріалізації в умовах згортання GVCs та non-equity modes (NEMs); запропоновано застосування GVC для модернізації та підвищення ефективності продукту; проаналізовано вплив рівня інноваційного розвитку на економічне зростання; визначено перспективні напрями науково-технічних розробок в Україні; «Торговельно-економічні війни: національний та міжнародний вимір» (номер державної реєстрації НДР 0118U000130) – визначено методичні підходи до оцінювання торговельно-економічної політики держави; розроблено план дій щодо продуктивного розвитку науково-технічної сфери, зокрема на національному та міжнародному рівні; проведено аналіз щодо впливу інформаційної складової на перебіг торговельно-економічних війн.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність

Ознайомлення із змістом дисертації дає підстави стверджувати про достатній рівень обґрунтованості, достовірності та логічності наукових положень, висновків та рекомендацій дослідження Сірової Т.Ю., що забезпечено за рахунок:

валідного використання дисертантом для вирішення завдань дослідження загальнонаукових та спеціальних методів, серед яких: метод аналізу та синтезу, історико-логічний метод, метод системно-структурного аналізу, статистичний і графічний методи тощо;

опрацювання та узагальнення дисертантом значної кількості джерел інформації, зокрема законів та інших нормативно-правових актів України; інших офіційних інформаційних матеріалів Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України; інформаційних матеріалів міжнародних організацій; праць українських та зарубіжних дослідників, присвячених вивченню теоретико-методичних та практичних аспектів розвитку міжнародного співробітництва в умовах глобалізації в цілому, розвитку науково-технічного співробітництва України з ЄС зокрема.

Крім того, обґрунтованість та достовірність отриманих наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації Сірової Т.Ю., забезпечено за рахунок узгодження мети, об'єкта і предмета дослідження з обраною темою дисертації; узгодження за структурою і логікою сформульованих та вирішених наукових задач із поставленою метою; забезпечення тісної кореляції між отриманими науковими положеннями, висновками і

рекомендаціями, сформульованими у дисертації, із поставленою метою та окресленими завданнями.

У першому розділі «Теоретичні засади дослідження науково-технічного співробітництва між країнами» розглянуто особливості розвитку міжнародного науково-технічного співробітництва в умовах глобалізації, що дозволило автору розвинути понятійно-категоріальний апарат теми дослідження через авторське визначення понять «глобалізація», «міжнародне науково-технічне співробітництво». Досліджено форми науково-технічного співробітництва між суб'єктами господарювання різних рівнів, що дозволило автору ідентифікувати основні форми науково-технічного співробітництва, різнорівневу суб'єктну структуру міжнародного співробітництва. Проаналізовано методичні підходи до аналізу результативності науково-технічного співробітництва, що дозволило автору ідентифікувати показники оцінки ефективності міжнародного науково-технічного співробітництва на рівні країн, розвинути науково-методичний підхід до оцінки ефективності науково-технічного співробітництва на рівні країн через формування системи комбінованих індикаторів визначення ступеня та характеру впливу внутрішнього та зовнішнього оточення на прибутковість та конкурентоспроможність міждержавних науково-технічних зв'язків.

У другому розділі «Дослідження науково-технічних зв'язків України та ЄС в умовах глобалізації» здійснено аналіз потенціалу науково-технічного співробітництва України з країнами ЄС. Проведено аналіз інституційно-правових засад науково-технічного співробітництва України та країн ЄС, зокрема Данією, Естонією, Словенією, Чехією тощо. Крім того, автором було проведено аналіз розвитку науково-технічного співробітництва України у 2010-2022 рр., проаналізовано динаміку позицій України у Глобальному інноваційному рейтингу, визначено напрямки розвитку науки та техніки, пріоритетні напрями розвитку науково-технічного співробітництва України, зокрема в контексті участі у програмі «Горизонт 2020», перспективні науково-технічні розробки України.

У третьому розділі «Пріоритети розвитку науково-технічних зв'язків України та ЄС в умовах глобалізації» проаналізовано особливості, результати та перспективи участі України у таких програмах, як «Горизонт Європа», Erasmus+, LIFE, COST, що дозволило запропонувати структурно-логічну модель участі науковців у програмах Європейського Союзу, спрямованих на підтримку розвитку науково-технічного співробітництва та інновацій; запропонувати план заходів на рівні держави в цілому, окремих дослідників, спрямований на подальший розвиток та підвищення ефективності науково-технічного співробітництва України та ЄС. Здійснено моделювання науково-технічного співробітництва України з країнами ЄС. Удосконалено модель формування

принципів управління інноваціями через визначення пріоритетності інституційних інструментів у процесі науково-технічного співробітництва України з країнами ЄС, механізм управління науково-технічним співробітництвом між Україною та країнами ЄС для забезпечення його гнучкості та динамічності. Ідентифіковано етапи післявоєнного відновлення науково-технічної сфери України, а також визначено перспективи науково-технічного співробітництва між Україною та ЄС у контексті набуття Україною статусу країни-кандидата на вступ до ЄС.

Обґрунтованість, достовірність та логічність наукових положень, висновків та рекомендацій дисертаційного дослідження Сірової Т.Ю. підтверджено також їх апробацією на 6 науково-практичних конференціях різного рівня, публікацією 4 статей, зокрема 3 статей у наукових фахових виданнях (1 з яких індексується у таких міжнародних наукометричних базах, як Scopus та Web of Science).

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів, повнота їх викладу в опублікованих працях

У дисертаційній роботі викладено сукупність теоретико-методичних положень, висновків і рекомендацій, що мають наукову новизну і свідчать про особистий внесок автора у розвиток теорії та практики міжнародного науково-технічного співробітництва України з ЄС в умовах глобалізації.

Серед основних наукових результатів, що становлять особистий внесок дисертанта, можна виділити наступні:

Удосконалена автором модель оцінювання результативності потенціалу науково-технічного співробітництва між країнами через виділення базових та наукоємних критеріїв динамічної стійкості та потенційного масштабування процесів поширення науково-технічних продуктів, що, на відміну від існуючих, базується на врахуванні ступеня сприйняття інновацій (с. 31-40). Автором визначено, що до базових критеріїв доцільно відносити такі показники, як: ВВП на душу населення, чисельність населення країни; до наукоємних - витрати на виконання наукових досліджень і розробок за видами робіт; частка науково-дослідного персоналу та дослідників у загальній кількості економічно активного населення країни; обсяг високотехнологічного експорту; індекс глобальної конкурентоспроможності, глобальний індекс інновацій, кількість патентних заявок (с. 37-39).

Удосконалена автором система принципів формування механізму управління інноваціями через визначення пріоритетності інституційних інструментів у процесі науково-технічного співробітництва України з країнами

ЄС, що, на відміну від існуючої, надає можливість забезпечити узгодження диференційованості інноваційних систем окремих країн (с. 121-128). Узгодження диференційованості інноваційних систем у межах удосконаленої автором моделі формування принципів управління інноваціями через визначення пріоритетності інституційних інструментів у процесі науково-технічного співробітництва України з країнами ЄС запропоновано здійснювати на основі гармонізації законодавства, стандартизації інноваційних процесів, створення сприятливого інноваційного клімату, розвитку міжнародних наукових та дослідницьких мереж, розвитку міжнародного партнерства та співпраці (с. 123-124).

Розвинене автором визначення поняття «глобалізація», що акцентує увагу на інтенсифікації всесвітніх зв'язків та взаємозалежності економічних систем через техніко-економічну конвергенцію, що дозволяє забезпечити підвищення ефективності функціонування як окремих учасників, так і їх об'єднань у процесі міжнародної науково-технічної співпраці на основі використання інформаційних, біо- та нанотехнологій (с.14).

Розвинене автором визначення поняття «міжнародне науково-технічне співробітництво», у якому на відміну від наявних, використано комплексний підхід до імплементації його функціональних, цільових, інституційних та історично-еволюційних характеристик в підвищення динамічності процесів конвергенції міжнаціональних інноваційних систем (с. 15-16). Автором запропоновано розуміти поняття «міжнародне науково-технічне співробітництво» як специфічну форму міжнародних економічних відносин, що виникла у результаті науково-технічної революції та є спрямованою на розвиток наукової сфери шляхом міждержавного обміну науковою продукцією (с. 16).

Основні положення дисертаційної роботи Сівової Т.Ю. опубліковано у 10 наукових працях, серед яких: 3 статті у наукових фахових виданнях (1 з яких у журналі, що індексується у Web of Science та Scopus), 1 — у щомісячному загальнонауковому журналі (у співавторстві) та 6 тез доповідей у матеріалах науково-практичних конференцій, з них 1 у співавторстві.

Практичне значення і впровадження одержаних результатів дослідження

Наведені у дисертаційній роботі наукові положення, висновки та рекомендації мають практичну значущість.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що узагальнені та розвинені теоретико-методичні положення, обґрунтовані рекомендації та висновки можуть бути використані для формування і реалізації стратегії та програм розвитку науково-технічного співробітництва України та ЄС в умовах глобалізації.

Підтвердженням практичної значущості результатів є також те, що авторські розробки, що мають прикладний характер, знайшли своє застосування в практиці діяльності Українського національного комітету Міжнародної торгової палати (довідка від 24.11.2023 №0726) – було використано запропонований Сівовою Т.Ю. підхід до оцінки ефективності потенціалу міжнародного співробітництва методом експертної оцінки; авторські пропозиції щодо удосконалення організаційної форми взаємодії з країнами ЄС, що обґрунтовані результатами аналізу міжнародного науково-технічного співробітництва України.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

У цілому позитивно оцінюючи дисертацію Сівової Т.Ю., необхідно відзначити дискусійний характер окремих висновків та пропозицій, зроблених автором, означити такі зауваження до роботи:

1. Робота суттєво виграла б, якби автор чіткіше обґрунтував та аргументував необхідність забезпечення економіко-технологічної конвергенції як іманентної характеристики глобалізації на основі використання інформаційних, біо- та нанотехнологій (с. 14).

2. У підрозділі 1.3 автором ідентифіковано основні індикатори технологічного розвитку країн (технологічної спроможності), що використовуються у міжнародних компаративних дослідженнях (с. 35-37), проте зазначені індикатори, без обґрунтування у тексті роботи, не знайшли відображення у запропонованій автором моделі оцінки результативності потенціалу науково-технічного співробітництва між країнами (с. 38) і, як наслідок, не були використані під час аналізу потенціалу науково-технічного співробітництва України з країнами ЄС (підрозділ 2.1, с. 43-60). Крім того, автором у межах удосконаленої моделі оцінювання результативності потенціалу науково-технічного співробітництва між країнами, без належного обґрунтування по тексту роботи, запропоновано до базових критеріїв динамічної стійкості та потенційного масштабування процесів поширення науково-технічних продуктів включити показник «Чисельність населення країни», наукоємних критеріїв - «Патентні заявки». Робота суттєво виграла б, якби автор чіткіше аргументував включення / виключення певних індикаторів та показників в/із, відповідно, моделі оцінювання результативності потенціалу науково-технічного співробітництва між країнами.

3. Робота суттєво виграла, якщо б під час аналізу потенціалу науково-технічного співробітництва України з країнами ЄС (п. 2.1, с. 43-60) автором було використано дані European Innovation Scoreboard (Європейського інноваційного

табло), зокрема враховано групування країн ЄС за рівнем науково-технічного та інноваційного розвитку, що дало б змогу чіткіше визначити напрями науково-технічного співробітництва України як із ЄС в цілому, так і окремими країнами-членами інтеграційного блоку.

4. Робота суттєво виграла, якби автором було б проаналізовано не тільки двосторонні договори про науково-технічне співробітництво між Україною та країнами ЄС, але й договори про співробітництво між Україною та ЄС в цілому (п.2.2, с. 61-89).

5. У підрозділі 3.3 автором удосконалено концептуальний підхід до формування перспективних напрямів розвитку науково-технічного міждержавного співробітництва (с. 129-136), проте визначені автором сценарії (інтенсивної, рівномірної та екстенсивної поведінки) чітко не ідентифікуються в тексті роботи.

6. У тексті дисертаційної роботи мають місце технічні, граматичні та стилістичні помилки, проте їх кількість не є критичною.

Все вище зазначене не змінює загального позитивного сприйняття виконаного наукового дослідження. Висловлені побажання, зауваження є дискусійними, не носять принципового характеру, спрямовані на активізацію та підвищення якості подальших наукових досліджень здобувача.

Загальний висновок та оцінка дисертації

Дисертаційна робота Сівової Тетян Юріївни на тему «Науково-технічне співробітництво України з ЄС в умовах глобалізації» є завершеною, самостійно виконаною науковою працею. Матеріал викладено логічно, послідовно, в науковому стилі, висновки науково обґрунтовані та підтверджуються результатами досліджень. Зміст дисертаційної роботи відповідає обраній темі, визначеній меті та поставленим завданням, що повністю вирішено в процесі наукового дослідження. Основні положення дисертаційної роботи, висновки та рекомендації, що виносяться на захист, містять елементи наукової новизни та є практично значущими.

Дисертаційна робота відповідає вимогам до дисертації на здобуття ступеня доктора філософії, встановленим Стандартом вищої освіти зі спеціальності 292 Міжнародні економічні відносини для третього рівня вищої освіти, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 19.07.2023 №863; вимогам, встановленим до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії, визначених наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 №40; вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових

установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 №261 (зі змінами), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 №44 (зі змінами).

Автор дисертаційної роботи на тему «Науково-технічне співробітництво України з ЄС в умовах глобалізації» - Сівова Тетяна Юріївна, заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 292 Міжнародні економічні відносини, галузі знань 29 Міжнародні відносини.

Офіційний опонент:

**доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки та туризму
Донецького національного університету
економіки та торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського**

Юлія Бочарова **Юлія БОЧАРОВА**

Підпис *Бочарова Ю.І.*
ЗАСВІДЧУЮ:
Відділ кадрів
Донецького національного університету
економіки і торгівлі імені Михайла
Туган-Барановського
Наташківск ВК Андрій Барченко О.В.
" ____ " ____ 20 ____ р.